

*Радзівський Ю. Є.,
адвокат, керуючий партнер
АО «Радзівський і партнери»;
здобувач наукового ступеня доктора філософії наукової лабораторії
з проблем протидії злочинності
Національної академії внутрішніх справ*

ОБҐРУНТОВАНІСТЬ РІШЕНЬ СЛІДЧИХ СУДДІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню проблемних аспектів такої юридичної властивості рішень слідчих суддів як обґрунтованість. Вимога щодо обґрунтованості судового рішення є важливою запорукою повноти і справедливості судового розгляду. Оцінка доказів та визнання доказів недопустимими є невід’ємними складовими процесу обґрунтування рішення слідчого судді. Питання обґрунтованості рішень слідчих суддів неоднозначно розуміється як у теорії кримінального процесу, так і у практиці досудового розслідування кримінальних правопорушень. Це пояснюється неузгодженістю загальних положень КПК України про докази і доказування із нормами, які встановлюють процесуальний порядок здійснення різних форм судового контролю. Наслідком є те, що слідчі судді відмовляються досліджувати і оцінювати докази, посилаючись на відсутність повноважень. Вони здійснюють так звану «розумну оцінку доказів», яка нерідко зводиться до банального переписування переліку доказів з клопотання слідчого до ухвали слідчого судді.

Аргументовано, що оцінка доказів і визнання доказів недопустимими є невід’ємними частинами процесу обґрунтування судового рішення. Вимога про обґрунтованість судових рішень має розповсюджуватися на рішення слідчих суддів, що приймаються в рамках всіх форм судового контролю. Свідома відмова слідчого судді від дослідження і оцінки доказів при винесенні процесуального рішення має бути підставою для подальшого скасування рішення судом апеляційної інстанції.

Ключові слова: судовий контроль, обґрунтованість судового рішення, доказування, недопустимі докази, визнання доказів недопустимими, дослідження доказів, оцінка доказів, розгляд клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування.

Постановка проблеми. Вимога щодо обґрунтованості є важливим запобіжником від суддівського свавілля, оскільки зобов’язує суддів виносити рішення виходячи із встановлених обставин справи, підтверджених належними, допустимими і достовірними доказами. Однак переважна більшість слідчих суддів при винесенні процесуальних рішень відмовляються досліджувати і оцінювати докази, посилаючись на відсутність у них відповідних повноважень. Така практика спричинена тим, що норми КПК неоднозначно врегульовують процес доказування в процесі здійсненні судового контролю. Прийняті без оцінки і дослідження доказів рішення слідчих суддів не можуть

вважатися обґрунтованими. За таких умов не може бути досягнута основна мета судового контролю – дотримання прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням питання обґрунтованості судових рішень в кримінальному провадженні займалися такі вчені, як М. І. Алексєєв, М. І. Бажанов, Н. Р. Бобечко, Н. В. Глинська, М. М. Гродзинський, Ю. М. Грошевой, М. М. Гультай, Гуртієва Л.М., В. А. Завтур, Д. О. Захаров, В. С. Зеленецький, М. П. Климчук, І. І. Котубей, В. Т. Нор, П. Ф. Пашвекич, І. Д. Перлов, М. С. Строгович, Т. О. Торбас, О.О. Чорноморець, М. І. Шевчук і багато інших, проте до цього часу це питання неоднозначно розуміється як у теорії кримінального процесу, так і у практиці досудового розслідування кримінальних правопорушень, особливо коли мова йде про обґрунтованість рішень слідчих суддів.

Метою статті є вирішення теоретичних і практичних проблем, що стосуються питання обґрунтованості рішень слідчих суддів у кримінальному провадженні. За допомогою аналізу чинного законодавства, наукових позицій правників та судової практики аргументується розповсюдження загальної вимоги про обґрунтованість судових рішень на рішення слідчих суддів.

Виклад основного матеріалу. Згідно ч. 3 ст. 370 КПК обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі об’єктивно з’ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом відповідно до статті 94 цього Кодексу. В кримінальному процесі обґрунтованість як вимога до судового рішення розкривається в двох аспектах: повне і всебічне з’ясування обставин справи та доведеність цих обставин дослідженими в судовому засіданні доказами.

Як зазначає Л.М. Гуртієва, безпосередньо текстуально у п. 1 ст. 6 ЄСПЛ не закріплено вимог щодо обґрунтованості та вмотивованості судового рішення, але у рішеннях ЄСПЛ вони інтерпретуються як елемент права на справедливий суд (складова частина або гарантія «справедливого правосуддя», «справедливого судового розгляду»). Вчена звертає увагу, що у Висновку № 11 зазначено: «чітке обґрунтування та аналіз є базовими вимогами до судових рішень та важливим аспектом права на справедливий суд» [1, с. 284].

Недотримання вимоги про обґрунтованість судового рішення має неодмінно призводити до його подальшого скасування. Згідно п.п. 1), 2) ч. 1 ст. 409 КПК до скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції призво-

дить неповнота судового розгляду (залишилися недослідженими обставини, з'ясування яких може мати істотне значення для ухвалення в тому числі обґрунтованого судового рішення) та невідповідність висновків суду, викладених у судовому рішенні, фактичним обставинам кримінального провадження (висновки суду не підтверджуються доказами, дослідженими під час судового розгляду).

Розповсюдження обґрунтованості як загальної вимоги до судових рішень на рішення слідчих суддів на перший погляд не має викликати сумнівів. Вчені також єдині в тому, що основними аксіоматичними вимогами в тому числі і до кримінальних процесуальних рішень слідчих суддів є законність, обґрунтованість, справедливість.

Так, В. Г. Пожар вважає, що абсолютно всі судові рішення, що приймаються в кримінальному провадженні, повинні відповідати загальним для них правовим властивостям, що витікають, в першу чергу, із засади законності та правової природи процесуальних рішень як актів застосування права. Мова йде про їх законність, обґрунтованість та вмотивованість [2, с. 298].

Такої ж думки притримується Х.Р. Тайлієва, яка називає обґрунтованість універсальною вимогою, що стосується всіх рішень, що приймаються уповноваженими суб'єктами як у досудовому, так і в судовому кримінальному провадженні. Вона справедливо наголошує, що виконання загальних завдань кримінального провадження, передбачених ст. 2 КПК, так і безпосередніх завдань кожної з його стадій, у тому числі стадії судового розгляду, прямо залежить від обґрунтованості кримінальних процесуальних рішень, які приймаються і реалізуються на кожному етапі кримінального провадження [3, с. 119].

Такий аспект обґрунтованості судового рішення, як доведеність обставин, нерозривно пов'язує її з оцінкою доказів. Оцінка доказів є необхідною умовою ухвалення обґрунтованих процесуальних рішень, адже без неї неможливо встановити належність, допустимість і достовірність доказів. Відповідно, оцінка доказів є одним із базових елементів процесу обґрунтування судового рішення.

Ст. 94 КПК України прямо передбачає, що слідчі судді здійснюють оцінку доказів при прийнятті рішень. Так, згідно ч. 1 ст. 94 КПК України слідчий суддя за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінює кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення.

Обґрунтованість судового рішення також залежить від допустимості доказів, адже суд не може посилаватися на недопустимий доказ при ухваленні рішення. Крім того, недопустимість доказів нерідко викликає сумніви у їх достовірності. Не можна вважати обставини об'єктивно встановленими, а судові рішення обґрунтованими, поки ми не будемо впевнені, що докази, якими підтверджуються ці обставини, є допустимими та достовірними.

Але на практиці слідчі судді відмовляються досліджувати докази, посилаючись на відсутність у них відповідних повноважень. «Якщо я почну туди залазити в питання, наскільки воно обґрунтоване чи необґрунтоване, я не суд, я не розглядаю справу по суті. Тільки два місяці пройшло. Справа може розслідуватись ще місяць або ще чотири місяці. Так що я буду

оцінювати? І як мені це оцінювати?», – це висловлювання слідчого судді щодо можливості дослідження ним доказів при визначенні обґрунтованості підозри [4, с. 124].

На нашу думку, проблема пов'язана із неузгодженістю загальних положень КПК України про докази і доказування, включаючи визначення допустимості доказів, із нормами, які встановлюють процесуальний порядок здійснення різних форм судового контролю. Так, з однієї сторони, ст. 94 КПК передбачає обов'язок слідчих суддів оцінювати докази з точки зору допустимості, проте згідно ч. 1 ст. 89 КПК питання допустимості доказів вирішує тільки суд в нарадчій кімнаті під час ухвалення судового рішення. А у разі встановлення очевидної недопустимості доказу під час судового розгляду згідно ч. 2 ст. 89 КПК знову ж таки тільки суд визнає цей доказ недопустимим. В статті 86 КПК, де зазначається, що на недопустимий доказ не може посилаватися суд при ухваленні судового рішення, слідчі судді також не згадуються. Прихильники теорії неможливості дослідження доказів слідчими суддями буквально тлумачать ці норми, що дає їм підстави заявляти про те, що слідчі судді не мають права виносити рішення щодо допустимості або недопустимості доказів на стадії досудового розслідування, адже ці питання мають вирішуватись виключно судом під час ухвалення судового рішення. У такому разі звертається увага на той факт, що слідчий суддя та суд – суб'єкти не тотожні, а тому вимоги ч. 1,2 ст. 89 КПК України поширюються виключно на суд [5, с. 310].

Ще однією причиною небажання слідчих суддів досліджувати докази є надмірна завантаженість слідчих суддів. Так, один із опитаних слідчих суддів в ході підготовки Аналітичного звіту «Роль слідчого судді у кримінальному провадженні» зазначив: «Є велика завантаженість, яка теж створює загрозу неупередженості. Тобто слідчий суддя перестав відчувати себе тією особою, що здійснює судовий контроль. Він відчуває себе як робот-автомат, коли приносять 200 клопотань на день, підписувати не встигає, а не те, щоб читати» [4, с. 83]. При такій кількості справ важко очікувати, що слідчий суддя буде оцінювати докази в кожній з них з точки зору належності, допустимості, достовірності.

В силу вказаних причин переважна більшість слідчих суддів вважає, що питання належності та недопустимості доказів, кваліфікації дії особи не відносяться до компетенції слідчого судді і мають вирішуватися на стадії судового розгляду. Не будучи наділений повноваженнями щодо оцінки доказів з точки зору їх достатності і допустимості для визнання особи винуватою чи невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення на даній стадії кримінального судочинства, суд позбавлений можливості надати перевагу одним доказам перед іншими шляхом їх оцінки та аналізу в сукупності. На підставі «розумної оцінки» сукупності досліджених під час розгляду клопотання доказів, не вдаючись до детальної оцінки, слідчий суддя тільки встановлює наявність обґрунтованої підозри. Деякі слідчі судді широко використовують терміни «розумна підозра» і «розумна оцінка доказів», хоча вони не знаходять свого визначення в діючому законодавстві. На практиці так звана «розумна оцінка доказів» нерідко зводиться до банального переписування переліку доказів з клопотання слідчого до ухвали слідчого судді.

Так, Франківський районний суд м. Львова в своїй ухвалі від 28.04.2021 року у справі № 465/1642/21 зазначив, що «під

час розгляду клопотання про продовження строку тримання під вартою слідчий суддя не може вирішувати питань, які підлягають вирішенню на стадії судового розгляду, а саме про недопустимість доказів, кваліфікацію дій особи тощо». Деснянський районний суд міста Чернігова в ухвалі від 06 вересня 2022 року у справі № 750/5455/22 зазначив, що «на етапі досудового розслідування слідчий суддя не вправі вирішувати ті питання, які повинен вирішувати суд під час розгляду кримінального провадження по суті, зокрема, оцінювати докази з точки зору їх достатності і допустимості для визнання особи винною чи невинною у вчиненні злочину, та за якою нормою Кримінального закону ця особа підлягає відповідальності, оскільки належна оцінка представлених у справі доказів буде здійснена в межах судового провадження».

Звісно, на етапі досудового розслідування ми не можемо очікувати від слідчого судді оцінки доказів для визнання особи винною чи невинною у вчиненні злочину, проте він повинен відкинути недопустимі та неналежні докази, і на підставі тих доказів, що залишились, визначити причетність особи до вчиненого злочину.

Думки вчених з цього приводу розділились. Як вказує М.І. Шевчук, закріплена в КПК України процедура визнання доказів недопустимими є, м'яко кажучи, не бездоганною і недостатньо дослідженою в доктрині українського кримінального процесу. Адже невизначеними в законодавстві, теорії та правозастосовній практиці залишається низка питань, зокрема і про те, чи є слідчий суддя суб'єктом оцінки допустимості доказів [6, с. 208]. А.П. Іванов зауважує, що із диспозиції статті 89 КПК України не зовсім зрозуміло, чи може слідчий суддя під час розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу вирішувати питання допустимості доказів [7].

А.В. Панова, здійснюючи системний аналіз норм, які утворюють зміст інституту недопустимості доказів, дійшла висновку, що вирішення питання про недопустимість поданих сторонами фактичних даних, що здійснюються у відповідному процесуальному рішенні, належить лише до компетенції суду під час судового розгляду. Оцінка доказів, передбачена ст. 94 КПК України, на погляд автора, має суто суб'єктивний характер, який не передбачає ухвалення вказаними у ній суб'єктами процесуального рішення про визнання таких фактичних даних доказами, адже значення доказів вони набувають тільки за результатами інтерпретації їх судом [8, с. 188].

Як зазначає С.М. Міщенко, слідчий суддя застосовує загальні правила оцінки доказів, які ґрунтуються на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, оцінюючи кожний доказ із точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – із точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення. За наявності підстав слідчий суддя має визнати докази недопустимими, а також надати сторонам можливість під час судового розгляду подати клопотання про визнання їх такими чи навести заперечення проти цього [9, с. 92]. На повноваження слідчого судді вирішувати питання про визнання доказів недопустимими у стадії досудового розслідування указує і Н.М. Басай [10, с. 12].

Згідно ч. 1 ст. 370 КПК судові рішення повинно бути законним, обґрунтованим і вмотивованим. Але якщо буквально тлумачити цю норму, можна дійти висновку, що вона не роз-

повсюджується на рішення слідчих суддів і вимоги до останніх містяться в інших нормах КПК.

Так, загальним вимогам до судових рішень (в тому числі і щодо обґрунтованості) мають відповідати ухвала про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи (ч. 2 ст. 235 КПК) і ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії (ч. 4 ст. 248 КПК). Рішення слідчих суддів, винесені при оскарженні рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування, також мають бути обґрунтованими – це прямо слідує із змісту ч. 1 ст. 306 КПК. Але стосовно рішень, які приймаються слідчими суддями в результаті розгляду клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, норми КПК не висувають окремих вимог стосовно обґрунтованості. Чи правильно було б стверджувати, що до цих рішень слідчих суддів не застосовується вимога щодо обґрунтованості? Таке буквальне трактування норм КПК є неприпустимим, оскільки воно б допустило суддівське свавілля при обмеженні прав громадян на свободу та особисту недоторканність, недоторканність житла, на розпорядження своєю власністю.

Противники позиції, згідно якої слідчі судді не мають повноважень досліджувати і оцінювати докази, звертають увагу на те, що слідчі судді під час здійснення розгляду клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження широко використовують повноваження суддів під час судового розгляду. О. Торбас зауважує, що відповідно до ч. 2 ст. 376 КПК України обмежується складанням і оголошенням резолютивної частини судового рішення, якщо складання судового рішення у формі ухвали (постанови) вимагає значного часу. Якщо використати аналогію ч. 1 ст. 89 КПК України, то положення ст. 376 КПК України також мають поширюватись лише на суд, а не на слідчих суддів. Водночас судова практика свідчить про діаметрально протилежну ситуацію. Таким чином, можна констатувати наявність неоднакового тлумачення положень КПК України, що дає змогу уповноваженим суб'єктам збільшувати обсяг повноважень там, де це спрощує їхню роботу, проте зменшувати його щодо питань, які потребують додаткового дослідження [5, с. 310].

Слідчі судді при здійсненні всіх форм судового контролю широко застосовують і інші загальні положення щодо судового розгляду при здійсненні судового розгляду: проводять процесуальні дії в режимі відеоконференції (ст. 336 КПК), відкладають судові засідання (ст. 322 КПК), роз'яснюють судові рішення (ст. 380 КПК). Тобто, в одних випадках слідчі судді відмовляються реалізувати повноваження, які на їх думку належать суду при здійсненні судового розгляду, а в інших, коли це необхідно для полегшення і оптимізації їх роботи, реалізують їх.

Ми вважаємо, що вимога щодо обґрунтованості судових рішень обов'язково має розповсюджуватися на рішення слідчих суддів, що приймаються в рамках всіх форм судового контролю, в тому числі і при розгляді клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Дослідження і оцінка кожного доказу з точки зору належності, допустимості, достовірності мають бути обов'язковою складовою процесу обґрунтування рішення слідчого судді. Без дослідження і оцінки доказів рішення не може вважатися обґрунтованим. Свідома відмова слідчого судді від дослідження і оцінки доказів при винесенні процесуального рішення має

бути підставою для подальшого скасування рішення судом апеляційної інстанції.

Для вирішення зазначеної проблеми пропонується викласти ч. 2 ст. 89 КПК України викласти в такій редакції: «У разі встановлення очевидної недопустимості доказу *слідчий суддя*, суд визнає цей доказ недопустимим, що тягне за собою неможливість дослідження такого доказу або припинення його дослідження в судовому засіданні, якщо таке дослідження було розпочате». Запропоновані зміни забезпечать слідчих суддів можливістю визнавати докази недопустимими в разі виявлення відповідних процесуальних порушень.

Пропонується також викласти ч. 1 ст. 132 КПК України викласти в наступній редакції: «Заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються на підставі ухвали слідчого судді або суду, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом. Клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження слідчого, дізнавача чи прокурора розглядаються слідчим суддею місцевого суду, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – слідчим суддею Вищого антикорупційного суду згідно з правилами судового розгляду, передбаченими статтями 318-380 цього Кодексу, з урахуванням положень цієї глави». Такі зміни усунуть невизначеність КПК щодо розповсюдження загальної вимоги про обґрунтованість судових рішень на рішення слідчих суддів при вирішенні клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження.

Прийняття запропонованих змін забезпечить ухвалення слідчими суддями обґрунтованих рішень, право учасників судового процесу на справедливий суд, усуне передумови для порушення основоположних прав і свобод громадян, а також сприятиме підвищенню авторитету судової влади в суспільстві.

Література:

1. Гуртієва Л. М. Окремі позиції Європейського суду з прав людини щодо обґрунтованості та вмотивованості судових рішень у кримінальному судочинстві. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 18 травня 2018 р., Одеса, 2018, Т. 2. С. 282-286.
2. Пожар В. Г. Щодо обґрунтованості та вмотивованості судового рішення. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 18 травня 2018 р., Одеса, 2018, Т. 2. С. 297-300.
3. Тайлієва Х.Р. Обґрунтованість деяких підсумкових рішень суду першої інстанції. *In: Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2015. nr. 5/1(15), С. 119-121.
4. Белоусов Ю., Венгер В., Орлеан А., Крапивін Є., Шапутько С., Яворська В. Аналітичний звіт «Роль слідчого судді у кримінальному провадженні» за результатами дослідження 2019 – 2020 років. Київ, 2020.

5. Торбас О.О. Роль слідчого судді в процесі оцінки доказів у кримінальному провадженні. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 309 – 312.
6. Шевчук М. І. Визнання доказів недопустимими: право суду чи його обов'язок? *Право і суспільство*. 2017. № 4. ч. 2. С. 207–215.
7. Іванов А. Думки про очевидну недопустимість доказів під час обрання запобіжних заходів. Судебно-юридическая газета: вебсайт. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/104916-ivanov-andriyetrovich> (дата звернення: 19.01.2023).
8. Панова А. В. Визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні: монографія. Харків : «Право», 2017. 256 с.
9. Міщенко С.М. Слідчий суддя як суб'єкт реалізації судового контролю під час здійснення досудового розслідування: окремі аспекти. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2012. № 6(9). С. 88–96.
10. Басай Н.М. Визнання доказів недопустимими в кримінальному процесі України: підстави, процесуальний порядок і правові наслідки : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2012.

Radziewsky Yu. Justification of decisions of investigating judges in the criminal process of Ukraine: current state and ways of supply

Summary. The article is devoted to the study of problematic aspects of such a legal property of decisions of investigating judges as grounding. The requirement for the grounding of the court decision is an important guarantee of the completeness and fairness of the trial. Evaluation of evidence and recognition of evidence as inadmissible are integral components of the process of grounding the decision of the investigating judge. The question of the grounding of the decisions of investigating judges is ambiguously understood both in the theory of the criminal process and in the practice of pretrial investigation of criminal offenses. This is explained by the inconsistency of the general provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine on evidence and proof with the norms that establish the procedural order for the implementation of various forms of court control. As a result, investigating judges refuse to investigate and evaluate evidence, citing a lack of authority. They carry out the so-called «reasonable evaluation of evidence», which often comes down to banal rewriting the list of evidence at the request of the investigator to the decision of the investigating judge. It is argued that the requirement for the validity of court decisions should be extended to the decisions of investigative judges, which are made within the framework of all forms of court control. The investigating judge's deliberate refusal to examine and evaluate the evidence when making a procedural decision should be the basis for further annulment of the decision by the appellate court.

Key words: court control; the grounding of a court decision; proof; inadmissible evidence; recognition of evidence as inadmissible; examination of evidence; evaluation of evidence; consideration of requests for the application of measures to ensure criminal proceedings; appeal of decisions; actions or inaction of pre-trial investigation bodies or the prosecutor during a pre-trial investigation.